

“Devlet” ve “Polis” Kavramlarına Toplumcu Gerçekçi Bir Bakış: Tuz ve Ekmek

A Socialist Realist Perspective on the State and Police in Tuz ve Ekmek

Aybige BAŞEĞMEZ
ÇETİN¹

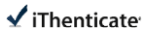
¹Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi -Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bandırma/ Balıkesir-Türkiye
e-mail: acetin@bandirma.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 4.5. 2023
Kabul Tarihi/Accepted: 1.3 2024

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Aybige BAŞEĞMEZ ÇETİN
acetin@bandirma.edu.tr

Atf /Cite this article:
Başegmez Çetin, A. (2024). “Devlet” ve “Polis” Kavramlarına Toplumcu Gerçekçi Bir Bakış: Tuz ve Ekmek. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 103-115.

This article checked by

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-
Noncommercial 4.0 International License.

Öz

Toplumcu Gerçekçi Türk edebiyatının 1940 kuşağındaki başarılı temsilcilerinden Ömer Faruk Toprak'ın tek romanı *Tuz ve Ekmek*, Türkiye'nin siyasi, sosyal atmosferini, savaş sonrası ekonomik durumunu ve İkinci Dünya Savaşı ile yürürlüğe giren sıkıyönetimin gündelik hayattan basın yayın hayatına kadar uzanan derin tesirlerini yansıtmaktadır. Romanda Toplumcu Gerçekçi dünya görüşünü benimseyen gençlerin maruz kaldığı polis takibi, gözaltı ve şiddet, 1940'lı yılların siyasi atmosferi ile birleşmektedir. *Tuz ve Ekmek*'te devlet ve devletin silahlı gücünü temsil eden polisin, roman kahramanlarına uyguladığı baskı üzerinden devlet ve polis ile ilgili Marksist felsefeden etkilenen bir yorum oluşturulduğu dikkat çekmektedir. Marksist kurama göre genel olarak devlet, ekonomik ilişkilerden doğan bir sınıfsal baskı ve sömürüyü devam ettirmek için bir mekanizma, polis ise sistemin sömürüsünün devamını sağlayan bir baskı aygıtı, silahlı güç olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda *Tuz ve Ekmek* ile Marksist felsefe arasında bir paralellik fark edilmektedir. Çalışmada bu paralellikten hareketle öncelikle kaynaklardan yararlanılarak Marksist düşüncedeki devlet ve polis kavramlarına değinilmiş, daha sonra da *Tuz ve Ekmek* romanında bu görüşlerin yansımaları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Polis, Devlet, Toplumcu Gerçekçilik, Marksizm, Sıkıyönetim

Abstract

Ömer Faruk Toprak was one of the most successful representatives of Turkish socialist realist literature of the 1940s. In his only novel, *Tuz ve Ekmek*, he addressed the political and social atmosphere of Turkey, the post-war economic situation, and life under martial law. From everyday life to the press, *Tuz ve Ekmek* reflects its deep influences extending to broadcasting life. The novel combines the police persecution, imprisonment, and violence suffered by young socialists with the political atmosphere of the 1940s. It is noteworthy that in *Tuz ve Ekmek*, Toprak's view of Marxist philosophy was reflected in pressure exerted on the heroes of the novel by the state and the police, who represented the armed power of the state. In Marxism, the state is an instrument to perpetuate class oppression and economic exploitation; likewise, the police is an armed force that ensures the continuation of the systematic exploitation. There is a parallel between *Tuz ve Ekmek* and Marxist philosophy in this context. Based on this parallel, this study first addresses the literature's conception of state and police in Marxism and then reflects on these views in the novel, *Tuz ve Ekmek*.

Keywords: Police, State, Social Realism, Marxism, Martial Law

Giriş

Toplumcu Gerçekçi Türk edebiyatının hem şiir hem de düzyazı alanlarında tanınan isimlerinden Ömer Faruk Toprak'ın ilk olarak 1973'te yayımlanan *Tuz ve Ekmek* isimli romanı, 1940 kuşağının acılarını, siyasi mücadelelerini ve bu mücadelelerin bireysel ve toplumsal boyutlardaki sonuçlarını ele almaktadır. Roman kahramanlarının tecrübeleri ve siyasi bakış açılarından hareketle İkinci Dünya Savaşı ve hemen sonrasındaki Türkiye, Türk iç politikasıyla şekillenen basın yayın hayatının yansımaları romanın dikkat çeken yönlerindedir. Bu genel çerçeve ile romanda, solcu-devrimci gençler ve kapitalist sistemin kontrolündeki devlet çatışması merkeze alınarak devletin ve onun baskı unsuru olan polisin ve sıkıyönetim uygulamalarının olumsuz etkileri üzerinde durulmaktadır.

Marksist kurama göre toplum, alt yapı ve üst yapı ilişkileri ile oluşmaktadır. Bu yapıya göre toplumun ekonomik yapısı, üretim güçleri ve ilişkileri "alt yapı" olarak kabul edilirken "üst yapı" toplumsal bilincin belli biçimlerini, dinî, estetik vb. alanları içermekte, sanat da toplumun üst yapısının bir parçası olmaktadır (Eagleton, 2002: 20). Marksist düşünceye göre felsefi sistemlerin doğuşu, dinsel inançlardaki dönüşümler ve yeni sanatsal gelişmeler ekonomik yapıdan beslenmektedir. Sınıflara ayrılmış bir toplumda üst yapı, alt yapı ile ilişkilidir ve üst yapı ekonomik olarak güçlü olan sınıfın görüşlerini, değerlerini yansıtmaktadır. Sanat eseri de bu açıdan bilinçli ya da bilinçsiz olarak egemen sınıfın çıkarlarına hizmet etmektedir (Moran, 2013: 44). Bu algıyla Marksizm dâhilinde edebiyat, sanatsal değerinden öte işlevsel boyutuyla ele alınmaktadır. İlk dönemini Marx, Engels ve Plehanov gibi isimlerin şekillendirdiği bu edebiyatın ikinci evresi genel adlandırmayla Toplumcu Gerçekçilik olarak bilinmektedir ve bu edebiyatın sınırları 1934'te Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi'nde çizilmiştir:

1. *Toplumcu Gerçekçilik daha önceki eleştirel gerçekçilikten farklı olarak programatik bir edebiyattır ve bir tezi vardır.*
2. *Bu edebiyatta insanı belirleyen en temel öge kolektivizmdir: 'Sosyalist bireysellik ancak kolektif emek içinde gelişebilir.'*
3. *Toplumcu gerçekçi edebiyatta iyimser bir bakış açısı egemendir: 'Yaşam eylemdir ve yaratmaktır. Yeryüzünde yaşayan insanın ulaşmak isteyeceği en son erek yeryüzünde yaşamak mutluluğudur.'*
4. *Bu edebiyat eğitsel bir işleyle yüküldür: 'Sosyalist bireyselliğin geliştirilmesi bu edebiyatın ana amacıdır.'* (Kahraman, 2004: 73)

Bu belirlenen ölçütler ile Toplumcu Gerçekçilikte, öncülü olan eleştirel gerçekçilikten farklı olarak toplum sorunlarının temelinde ekonomik yapının bulunduğu ve her toplumun ekonomik temelli bir tarihsel ilerleme içinde Sosyalizme giden bir diyalektik gelişim içinde olduğu fikri hâkimdir (Algül, 2020: 172). Bu amaçla edebiyatın görevi bu ilerleme doğrultusunda hareket etmektir. Bu edebiyat dâhilinde tezli edebiyat anlayışına uygun olarak eserlerde "olumlu kahraman" ile geleceğe karşı ümitvar bir söylem içinde "devrimci romantizm" oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu eğilim zamanla o kadar ileri düzeylere ulaşmıştır ki dönemde kendini kanıtlanmış nice yazar bulunmasına karşın Sovyet romanı denince akla yiğit işçi tipinin gelmesi Toplumcu Gerçekçiliğin bağnaz ve güdümlü bir edebiyat olarak görülmesine sebep olmuştur (Kacıroğlu, 2011: 151-52). Sovyet edebiyatı ve Toplumcu Gerçekçilik dâhilinde konuların ve tiplerin kısıtlı bir şekilde ele alındığı dikkat çekmesine rağmen Pospelov, bu edebiyat çerçevesinde toplumun ileriye doğru gelişmesine ayak bağı olacak biçimde engel teşkil eden olumsuz savaşım vb. tecrübelerin de işlendiği üzerinde durmaktadır (Pospelov, 2005: 500). Türk romanı açısından bakıldığında Pospelov'un belirttiği "olumsuz savaşım" romanlarının 1970'li yıllarda büyük bir ivme kazandığı görülmektedir. Berna Moran, 1960 ve 70'lerin kargaşalı büyük kentlerindeki başkaldırı hareketlerinden sonraki yenilginin özellikle 12 Mart romanlarına yansıdığını belirtmektedir. Bu bağlamda da romanlarda edilgen kahramanlara yer verilerek egemen gücün zorbalığı altında kalan solcu gençlere odaklanıldığını belirtir (Moran, 2007: 11-14). 1973 yılında yayımlanan *Tuz ve Ekmek* de 1940 kuşağının yaşadığı sıkıntılara odaklanmakla birlikte yayımlandığı yıl itibarıyla 12 Mart romanlarının kaleme alındığı bir atmosferin etkisini taşır. Bu tesirle romanda halkın ve köylülerin fakirliği gözler önüne serilmekle birlikte yayımlandığı döneminin özelliklerine uygun olarak solcu-devrimci gençlerin yaşadığı sıkıntılara odaklanılmaktadır. Çalışmada sırasıyla Toplumcu Gerçekçiliğin dayandığı Marksist düşüncedeki devlet algısı ve polise karşı yaklaşım ve bunun romandaki tesirleri,

sıkıyönetimdeki basın yayın faaliyetleri ile ilişkilendirilerek ele alınacaktır.

1. “Devlet” ve “Polis” Nedir?

Marksist yoruma göre iktidarın kontrolündeki bir aygıt, hatta makine olarak ele alınan devletin ve iktidarın baskı araçlarından, aygıtlarından biri kabul edilen polisin konumunu anlamak için öncelikle genel olarak devletin ne olduğuna değinmek gerekir. Devletle ilgili en eski kaynaklar Aristoteles ve Platon’a kadar gitmektedir. Platon’a göre insanın kendi kendine yetememesinden dolayı topluma ve devlete (Platon 2016: 82) ihtiyaç bulunmaktadır. Bu bakımdan “devlet, birlikte yaşamayı özel çıkar ve yararlarına uygun gören bireyler topluluğudur.” (Bayoğlu, 2012: 26). Aristoteles ise *Politika* isimli eserinde devleti doğal bir topluluk, insanı da doğal bir siyasal hayvan olarak değerlendirir. Bireyden aileye, aileden köye ve son olarak da polise (devlete) giden bir gelişim içinde devleti tanımlar (Aristoteles, 1993: 5-9). Modern anlamda devletin ne olduğuna değinen isimlerden biri ise Hegel’dir. Onun bu konudaki en önemli tespitlerinden biri sivil toplum ve devlet kavramları ile ilgilidir. Hegel’e göre “Devlet, örf ve âdetlerde dolaysız olarak; bireyin kendilik bilincinde, bilgisinde ve faaliyetinde dolaylı olarak mevcuttur. Buna karşılık, birey de devlete, kendi öz mahiyetine, gayesine ve faaliyetinin bir ürününe bağlanır gibi bağlanarak, onda kendi cevhersel özgürlüğünü bul[maktadır.]” (Hegel, 1991:199). Bu doğrultuda devlet, kendi kendine var olmaktadır, birey ise özgürlüğünü devlet içinde gerçekleştirebilmektedir. Sivil toplum ise “bütün bireysel menfaatlerin çatıştığı bir savaş alanı” (Hegel, 1991: 290) olarak kabul edilir. Böylece olumsuz bir yönle ele alınan sivil toplum “etik yaşamın zorunlu aşamalarından biri ve doğası gereği olumsuz uğraktır” (Erken, 2020: 50). Sosyolojinin kurucusu kabul edilen Durkheim devletin, siyasal toplumun tâbi olduğu en yüksek otorite olduğunu belirtmektedir (Durkheim 2006: 99). Kolektivite ile devletin ilişkisine de değinen Durkheim, devletin doğrudan kolektif bilincin yansıması olduğunu söylemenin imkânsız olduğunu belirtmekle birlikte devleti, kolektivite için geçerli olacak bazı temsilleri geliştirmekle yükümlü bir organ olarak kabul eder (Durkheim 2006: 100). Weber’e göre devlet; yasayla değiştirilebilir, yönetsel ve hukuki düzen ve bu düzeni sağlayan yürütme işini üstlenen görevlilerin bulunduğu, belli bir toprağa bağlı bir sistemdir. Ayrıca Weber, devletin kaba güç uygulayıcısı olarak görev yaptığını yani “yasal olarak fiziksel güç kullanma tekeline sahip kurumlaşmış nitelikteki siyasal bir girişim” (Weber, 2014: 99-101) olduğunu altını çizer.

Marksizm açısından bakıldığında ise devlet, sınıf baskısını ve sömürsünü korumanın bir aracıdır ve bu nedenle işçi sınıfıyla çatışması kaçınılmazdır. *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökenleri*’nde öncelikle uygarlık tarihinin aşamalı olarak ilerlediği görüşünü dile getiren Engels, devletin dışarıdan dayatılan bir güç olmadığını, hatta toplumun ilerleyişinin bir aşaması olduğunu belirtir. Toplumsal karşıtlıkları frenleme mekanizması olarak işlev gören devlet mekanizmasının, karşıt ekonomik çıkarlara sahip sınıfların arasında bir düzen kurmayı vadettiğini ifade eder. Fakat her ne kadar toplumun içinden doğsa da devletin, toplumun üstünde yer alan ve giderek ona yabancılaşan bir güç olarak şekillendiği görüşünü dile getirir (Engels, 2004: 162). Marx’a göre devlet, sınıf egemenliğinin ve bir sınıfın başka bir sınıf tarafından ezilmesinin organıdır (Lenin, 1999: 15). Althusser ise Marksist düşüncede devletin, yönetici sınıfın işçi sınıfı üzerindeki iktidarını ve kapitalist sömürsünü sürdürmek için bir baskı makinesi olarak algılandığına işaret eder (Althusser, 2006: 56). Buna ek olarak devlet tanımında Althusser, devlet iktidarını devlet aygıtlarından ayırmaktadır. Ayrıca iktidar ve devletle ilişkili olarak birbiri ile karıştırılmaması gereken baskı aygıtları ve ideolojik aygıtların mevcudiyetini tespit eder. Bu manada polis, mahkeme, ordu ve hükümet baskı aygıtlarıyken genel olarak din, hukuk, eğitim, siyaset, sendika, haberleşme vb. alanlar ideolojik aygıtlar olmaktadır (Althusser, 2006: 63-65). Bu değerlendirmeler ışığında Marksist düşüncede devletin, kapitalist yönetici sınıfın toplum üzerindeki gücünü ve kontrolünü sürdürmesi için bir araç, makine olduğu algısı açıkça görülmektedir. Bu bağlamda Marksizme göre kapitalist devlet tarafsız değildir ve egemen sınıfın çıkarlarını temsil etmektedir. Mevcut sistemdeki devlet ortadan kaldırılmalı ve yerine üretim araçlarının işçi sınıfının çıkarları doğrultusunda kolektif olarak sahiplenildiği ve kontrol edildiği Sosyalist bir sistem getirilmelidir (Lenin, 1999: 16). Ancak bu şekilde devletin, sınıf baskısının tarafı olmaktan kurtulabileceği inancı savunulmaktadır.

Modern devlet kapsamında belirli yasalar çerçevesinde silahlı güç kullanma yetkisi ile güvenliği sağlamak

görevini üstlenen “polis” bir kavram olarak tarih içinde farklı anlamlarda kullanılmıştır. İlk olarak “plois” kelimesinden gelen polisin anlamı geniştir ve kamusal idare bu kelime ile karşılır. Eski Yunan’da kent anlamına gelen “polis”, kent teşkilatının tamamı için kullanılmaktadır. 14. asırda Fransa’da iyi düzenlenmiş devlet faaliyeti için kullanılan “polis” in bugünkü anlamı ise 1791’den sonraki düzenlemelerle şekillenmiştir (Derbil, 1944: 474). Özellikle Londra Metropolitan Polisi’nin 1829’da kuruluşu genel olarak modern polis teşkilatının başlangıcı olarak kabul edilir (Subaşı, 2018: 121). Polisin işlevi ile ilgili değerlendirmelere bakıldığında görüşleriyle öne çıkan isimlerden biri Foucault’dur. Foucault, bu konudaki görüşlerinde modern devlet öncesine odaklanarak 17. ve 18. yüzyıllarda devletin iki doktrinle şekillendirildiğini belirterek bunların devlet aklı ve polis teorisi (Foucault, 2014: 44) olduğunu ifade eder. Bu bağlamda polis teorisinin tarihsel gelişiminden de bahseden Foucault, ele aldığı dönemde polisin devlet içinde işleyen bir mekanizma olmanın ötesinde devlete özgü bir yönetim teknolojisi olarak kabul edildiğini kaynaklardan yararlanarak ifade eder (Foucault, 2014: 48). Hegel ise polisi devletin değil, sivil toplumun bir parçası olarak görmektedir. Hegel’in düşüncelerine karşı bir eleştiri kaleme alan Marx ise tam tersi bir manada polisi, devletin temsilcisi olarak ele almaktadır (Subaşı, 2019: 265). Engels de devlet teşkilatlanması için bir silahlı güç örgütlenmesinin kaçınılmaz olduğunu belirterek güç kavramı etrafında açıkladığı silahlı kamu gücünü daha geniş bir çerçevede ele alır ve devletin güç sağlamak için hapisane de dâhil olmak üzere her türlü ceza kurumundan yararlandığını ifade eder (Engels, 2004: 162). Lenin “kendiliğinden hareket eden silahlı bir gücü” n önemini izah ederken Engels’in görüşlerinden hareket eder ve geleneksel bağlamda silahlı güç ile devlet egemenliğinin ilişkisine farklı bir açıdan değinir (Lenin, 1999: 19). Devlet tanımında bahsedildiği gibi Althusser polis ve onunla ilişkili olarak mahkemeyi, hapisaneyi baskı aygıtlarından kabul eder ve baskı aygıtlarının fiziksel baskı da dâhil olmak üzere güç kullanarak işlediğini belirtir (Althusser, 2006: 65). Bu bağlamda Marksist teoride polis, yönetici sınıfın gücünü sürdürmek için kullandığı bir baskı aygıtı olarak görülmektedir. Marksistler polisin halkın, işçi sınıfının çıkarlarına hizmet etmekten çok, egemen sınıfın çıkarlarını korumak ve onların yasalarını uygulamak için var olduğunu savunurlar. Kısacası Marksistler, polisin sınıf sisteminin sürdürülmesinde ve korunmasında merkezi bir rol oynadığına inanmaktadırlar.

2. *Tuz ve Ekmek*’te “Devlet” ve “Polis” Algısı

Tuz ve Ekmek’te 1940’lı yılların siyasi ve sosyal olaylarına yer veren Ömer Faruk Toprak ile ilgili detaylı çalışmasında Fatih Sakallı, adı geçen romanın dönemin izlerini taşıdığını belirtmektedir. Özellikle romanda, baskının hâkim olduğu bir yönetim anlayışı ile insanların fikirleri yüzünden hücrelere kapatılmasının, sonu işkenceye kadar varan sorgulamalara maruz bırakılmasının ve buna benzer birçok uygulama ile insanları bezdirme çabalarının devrin karakteristiğini yansıttığını ifade eder (Sakallı, 2012: 269). 1940’lı yılların ilk yarısını kapsayan İkinci Dünya Savaşı, dünya genelinde yaklaşık 65 milyon insanın hayatını kaybetmesine ve büyük bir yıkıma sebep olmuştur ve bu savaş dönemin siyasi ve sosyal atmosferini derinden etkilemiştir. Türkiye özelinde bakıldığında bu dönem, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün vefatından sonra yönetime geçen Kurtuluş Savaşı kahramanlarından İsmet İnönü’nün iktidarda olduğu dönemi kapsamaktadır. İkinci Dünya Savaşı boyunca İsmet İnönü ya da “Milli Şef” yönetiminin uyguladığı denge politikaları ile Türkiye savaş dışında tutulmuş, fakat savaşa girilmemesine rağmen alınan tedbirler nedeniyle bu süreçte ülke içinde türlü sıkıntılar yaşanmıştır. Dönemde varlık vergisi, tek partili dönemden çok partili döneme geçiş sancıları ve sıkıyönetim gibi pek çok problem ve uygulama öne çıkmaktadır. Dönemdeki sağ-sol hareketleri, İkinci Dünya Savaşı esnasındaki denge politikası gereğince kontrollü bir şekilde serbest bırakılırken 1943’te Stalingrad yenilgisinden sonra denge politikası değişmeye başlamış, savaş sonunda denge politikası değişmiş Sovyet yanlısı *Tan* gazetesi baskına uğramıştır (Tunçay, 1994: 1954). Romanda bu siyasi atmosfer içinde iktidara duyulan tepki ile “devlet” e ve “polis” e ilişkin ideolojik fikirler iç içe verilmektedir.

Tuz ve Ekmek’te Marksist düşüncedeki algıya uygun olarak “devlet”, iktidar sahiplerinin sesini korumakta ve iktidar sahipleri mevcut kapitalist sistemi devam ettirme gayreti içinde farklı aygıtları kullanarak baskı yapmakta ve toplumsal dönüşümü durdurmaya çalışmaktadır. Bu baskı altında romandaki solcu-devrimci gençler, Berna Moran’ın 12 Mart romanlarındaki kahramanlarla ilgili cümlesine uygun olarak “sayısız kolları olan büyük bir

yaratığın karşısında çaresiz" (Moran, 2007: 14) kalmaktadır. Genel olarak bakıldığında köy romanları ve 12 Mart romanları, egemen iktidar erkini bir ya da birkaç cepheden eleştiren eserlerdir (Oskay, 2022: 34) *Tuz ve Ekmek*'te de bu eğilimin yansıması görülmektedir. Romanda "aydın, devrimci, ilerici ve yurtsever" olarak tanımlanan Sabahattin, Osman Fuat, Sait Hüsnü, Fikret, Ali Turgut ve Nihat gibi gençler dönemin siyasi erki olan CHP iktidarını ve İnönü'nün uyguladığı politikaları eleştirmekte bir yandan da "bozuk" olarak niteledikleri mevcut devlet sistemini ilerlemenin önünde bir engel olarak görmektedirler. 1940'lı yılların başında siyasi görüş ve edebiyat anlayışlarıyla kaleme aldıkları eserlerine yer verdikleri bir dergi çıkardıkları ifade edilen bu gençlerden biri olan ve roman boyunca polisten kaçış serüveni anlatılan öğretmen Sabahattin, kaçış serüveninde kendisine yardımcı olan arkadaşı, iktisat bölümü öğrencisi Nihat'la diyalogunda baskı döneminin üniversitelere tesirini "Öyle öğrencileri tutukladılar ki, görersen, konuşsan hayret edersin. Genç kafaları sindirmek için yapıyorlar bunları. Kendi bozuk yönetimlerini sürdürmek için, hangi yoldan olursa olsun, yurtseverleri sindirmek istiyorlar." (Toprak, 1991: 21) diyerek ifade eder. Kendi görüşlerindeki gençleri "özgür kafalı ve yurtsever" olarak niteleyen Sabahattin, iktidarı toplumsal ilerlemeyi engellemeye çalışmakla suçlar. Polis tarafından tutuklanan gençlerden biri olan şair Osman Fuat'ın siyasi atmosfer ile ilgili düşünceleri, ilerlemenin önündeki iktidar erkinin kimliğini açıklamaktadır: "İnönü'nün 1945'te gerici düzeni savunan adamları, kendi küçük yaşamlarının iç karartan tablosuna rağmen, onun çürümüş yönetimini sürdürüyorlardı. Bu yönetimi korumağa çalışırken, insanları hem karanlığa itebiliyorlar hem de bazen davranışlarında kaskatı olabiliyorlardı. Kolayca yasaların dışına çıkıp, yurtsever aydınlara en sert baskıyı reva görüyorlardı." (Toprak, 1991:75) ifadeleri ile dönemdeki devletin mevcut durumu "çürümüş" olarak sunulur. Romanda polis tarafından sürekli sorgulanan isimlerden olan şair Sait Hüsnü, evlenmek istediği kız arkadaşı Leylâ'ya "Toplumun çelişkilerini görerek, bazı ülkelerde çabuk, bazı ülkelerde yavaş yürüyen, eski düzenin yıkılma evrelerini farkediyorum. Biz epey gerilerde kalmışız. Üstelik yavaş da yürüyoruz. İnsana değer veren yönetim, bilsem ne vakit geçer?" (Toprak, 1991: 73) diyerek tarihî gelişim içinde her toplumun ekonomik ilişkilerden hareketle geçirmesi kaçınılmaz olan evrelerden geçerek Sosyalizme ulaşacağı görüşünü akla getirmektedir. Sait Hüsnü'nün ve romandaki gençlerin istediği yönetim değişikliğinin sadece bir iktidar değişimi olmadığı Marksizm doğrultusunda bir dönüşümün hedeflendiği romanda Sabahattin'in ifadelerinde belirtilir. Sabahattin "Ekonomik koşullar değişecek. Yeni ekonomik düzen beraberinde, devrimci bir eğitim getirmeli ülkemize. Bu da iyi çalışılırsa, uzun süreli bir iş değil, aslında" (Toprak, 1991: 44) diyerek her türlü baskıya rağmen idealist bir devrimci profili çizen gençlerin umutlarını yitirmediklerini de ifade eder. Sabahattin'in bu sözlerine karşılık veren Nihat ise bu devrimin ekonominin şekillendirdiği sınıfsal karşıtlıklardan geçip toplumun belli bir gelişmişlik seviyesine ulaşması sonucunda hedefe ulaşılacağına dair inancını ifade ederek "Karamsar bir havaya kaptırma kendini. Her olayı bir dram yaşantısı da getirse, iyimser bir görüşle karşıla. Tarihi koşullar bizimle beraberdir. Aydınlara gösterilen düşmanlıklar, bir gün gelecek dostluğa, sevgiye dönüşecektir." (Toprak, 1991: 44) der. Bu bağlamda roman boyunca "aydın, devrimci, ilerici" vb. olarak nitelenen gençlerin hedeflerinin Marksist doğrultuda olduğu belirtilir. Marksist hedefler doğrultusunda kaçınılmaz olan sistem değişikliğinin önünde duran iktidar ve devlet de bu doğrultuda çürümüşlük ve bozuklukla suçlanır.

Romanda devlete ve devleti yöneten iktidara karşı olumsuz bakış açısı burjuva ve köy sorunu boyutuyla da ortaya çıkar. Romanda "burjuva", "kadın" ve "köy" sorunları ön planda tutulmamakla birlikte bu konular, farklı kişiler üzerinden Toplumcu Gerçekçi bir yaklaşımla ele alınır. Bu bağlamda "burjuva-zengin/fakir", "şehirli/köylü" karşıtlığı romanda ekonomiye bağlı bir toplumsal karşıtlığı günyüzüne çıkarır. "Burjuva-zengin/şehirli" sınıfın temsilcisi, Sabahattin'in karısı Ayşe'nin amcası olarak tanıtılan Paşa Amca ve onun oğlu Fatin Bey'dir. Kadıköy taraflarında bir köşkte oturdukları belirtilen ve oldukça zengin bir hayat yaşayan bu iki akraba ile ilgili Sabahattin'in düşünceleri, burjuva sınıfına dair görüşleri romana taşıması bakımından dikkat çekicidir: "Hiçbir yoksul yazarın kitaplarında anlattıkları onları etkilememişti. Örneğin Diderot'un fikir savaşı onları ilgilendirmemişti. Paşa, Diderot'yu bilmezdi, tek yapıtını okumamıştı. Ama Fatin Beyin kitaplığında Hugo, Zola, Diderot yanyana dururdu. Onların kitaplarını masal gibi okurdu. Fikirleri, kalem savaşları karşısında kılı kıpırdamazdı. Hiçbir inancın, ülkünün yanından geçmeyi aklının kıyısından geçirmemişti." (Toprak, 1991: 163). Böylece ezilen, ekonomik olarak dezavantajlı olan işçi ve köylü kesimin sıkıntılarının, toplumun aydınları ya da

burjuvaları olarak nitelendirilmeye uygun kimselerce ilgisizlikle karşılandığı Paşa ve Fatin Bey'in kütüphanelerinden hareketle ele alınır. Fatin Bey ve Paşa, Ankara'da tanıdıkları olan nüfuzlu insanlardır. İkisi de Sabahattin kaçarken Ayşe'ye yardım teklifinde bulunsalar da Sabahattin ve Ayşe'nin görüşlerini anlamayıp ikisinin de siyasi görüşleri sebebiyle düştükleri durumu "yanlış bir iş yapma" (Toprak, 1991: 161) olarak görürler. Bu manada romanda Sosyalist bir yönetimi arzulayan gençlerin karşısında konumlanırlar.

Köyle ilgili karşıtlıklar ise eserde Osman Fuat'ın serüveni üzerinden verilir. Romanda ozan oldukları belirtilen Ali Turgut, Sait Hüsnü ve Osman Fuat, 1940'lı yılların Toplumcu Gerçekçi edebiyatçıları temsil eden kahramanlardır. Bu üç ozan, bir meyhanede vakit geçirip edebiyattan ve şiirden konuştukları bir gecenin sabahında tutuklanırlar. Osman Fuat serbest kaldıktan bir süre sonra romanda A... ili olarak ismi verilen bir Anadolu şehrine sürgüne gönderilir: "A... adı ile eski bir tarihten geliyordu ama, gerçekte küçük bir kasaba kişiliğine bürünmüştü son zamanlarda. Ticareti ve zenaatı ile hâlâ ilkel bir düzeyde idi." (Toprak, 1991: 167) cümleleri ile tanıtılan şehirde, mektup ve dilekçe yazarak geçimini sağlamaya çalışan Osman Fuat, zamanla hukuki problemleri olan köylülerin danıştığı, güvendiği bir kişi hâline gelir ve ona danışan köylülerin sıkıntılarının aktarıldığı satırlar, romana "köy" ve "kadın" sorunlarını taşır. Osman Fuat'a derdini anlatan köylülerden biri Köylü İsmail'dir. Noter senedi ile 15 yıl önce satın alıp sürdürdüğü tarlasının tapu senetli sahibinin köyün ağası olan Recep Ağa olduğunu öğrenen köylü İsmail, ne yapabileceğini sormak için Osman Fuat'a danışır. Fakat Osman Fuat'ın yapabileceği bir şey yoktur. Onun bu konudaki düşüncelerine "Başlangıçta cehaletten ötürü, yanlış ya da eksik yapılmıştı hesaplar. Yerden göğe haklıydı ama, ne yapılabilirdi?" (Toprak, 1991: 171) ifadeleri ile yer verilir. Köylü İsmail'in toprak derdi hakkında az bilgi verilmesine rağmen onun çaresizliği aracılığıyla "ezen/ezilen", "köylü/ağa" karşıtlığı, sınıfsal zıtlıklar ve bunların oluşturduğu haksız düzen okuyucuya aktarılır. Bu bağlamda mevcut iktidarın koyduğu kanunların/yasaların ezilen sınıfı korumadığı, ekonomik olarak güçsüz sınıfta yer alan köylülerin, güçlü iktidar sahipleri veya kapitalist düzenin devamını sağlayan devlet mekanizması karşısında haklılığını ispat edebilme şansı olmadığı görüşü romanda hissettirilir. Köylü İsmail ile Osman Fuat bir kere daha rastlaşırlar. Akşam geç saatlerde öküz arabası ile geçen Köylü İsmail'i tanıyan Osman Fuat, pazarda bir öküzünü satıp tuz aldığını öğrendiği Köylü İsmail'e neden beş kilo tuz aldığını sorar. Köylü İsmail'in "tuz bizim her şeyimiz. (...) Tuz ve ekmek ile başlar hayatımız..." (Toprak, 1991: 257) cevabı hem romanın ismini belirlemesi bakımından hem de köylülerin ekonomik durumunu göstermesi bakımından önemlidir. Osman Fuat'a danışan köylülerden biri de Esmâ ve annesidir. Esmâ, ilkokul dörde kadar okutulmuş, babası tarafından erken yaşta para karşılığı evlendirilmiş, kocasının uyguladığı türlü işkencelerden kaçarak şehre gitmiş bir genç kadındır. Büyük şehirde de başına pek çok kötülük gelmiştir. Kötü yola düşmekten zekâsı sayesinde kurtulan Esmâ, tekrar köyüne dönünce de babasının kendisini tekrar para karşılığı vereceğini anlamış ve babasını öldürmeye karar vermiştir ama bu kararını uygulamadan önce son bir kez adalet arayışı için Osman Fuat'a "Yasalar beni bu zâlimin elinden kurtaracak güçte değilse, ben onu öldürürüm, ne ceza verilirse razı olurum. Asarlarsa bile boynum kıldan ince. Hiç olmazsa sesimi böyle duyururum. Ondan sonra, babalar kızlarını satamaz belki. Yalvarırım sana Kâtip efendi, bir köylü kızının feryadını duyur herkese. Yeter artık, dara düştükçe, başımızı hangi taş sert ise oraya vurduğumuz." (Toprak, 1991: 245) diyerek çaresizlik içinde yardım istemiştir. Onun bu çaresiz mücadelesi üzerinden "kadın/erkek", "güçlü/ zayıf", "ezen/ ezilen" karşıtlığı vurgulanır ve kanunlara göre haklarını nasıl savunacaklarını bilemeyen köylülerin, kadınların durumu romana taşınır.

Eserdeki yaklaşımla devlet mekanizması içerisinde cezaya bir tahakküm yöntemi olarak başvurulmaktadır. Sıkıyönetim bu manada cezayı ve şiddeti meşrulaştıran bir kılıf olarak algılanır. Olağanüstü zamanlarda ve durumlarda ülkede güvenliğin sağlanması için ordunun yardımıyla gerçekleştirilen yönetim, örfi idare (<https://sozluk.gov.tr/> son erişim tarihi: 01.03.2023) anlamındaki sıkıyönetim, *Tuz ve Ekmek*'te savaştan kaynaklı bir tedbirden ziyade aydınları baskı altına almak için uygulanan bir uygulama olarak yorumlanır. Milli Şef dönemindeki sıkıyönetim, ilk kez 20 Kasım 1940 tarihinde Edirne, İstanbul, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale ve Kocaeli'nde, İtalya'nın tehditlerine karşı öncelikle bir ay süre ile ilan edilmiş, fakat görülen zaruret sebebiyle TBMM kararı ile 22 Aralık 1947'ye kadar toplam 15 kez uzatılmıştır (Koçak 1996: 341). Sıkıyönetim dâhilinde

halkın rahatını bozanlar, devletin emniyet ve huzurunu tehdit eden fiillerde bulunanlar Örfi İdare Komutanlığına yakalanmıştır (Mat, 2008: 155). *Tuz ve Ekmek*'teki kahramanlar, sıkıyönetim sebebiyle sık sık tutuklanmakta, sorgularda herhangi bir suç tespit edilememesine rağmen tekrar tekrar göz altına alınmaktadırlar. Bu sorgulamalar sonucunda kimisi hapishanelerde kalırken kimisi de Anadolu'nun ücra yerlerine sürülmektedir. Romanda Sabahattin "İkinci Dünya Savaşı yıllarında Sıkıyönetimli İstanbul, özgür düşünen aydınların bir çoğunu koparıp atmıştı çorak Anadolu kasabalarına, yoksul illere. Her nasılsa İstanbul'da kalanların dergileri kapatılmış, kendilerine de adamakıllı gözdağı verilmişti." (Toprak, 1991: 47) diye düşünerek sıkıyönetimin uygulamalarının kendisi gibi gençler için sonuçlarını değerlendirir. Sait Hüsnü ise sevgilisi Leylâ ile konuşurken kendisinin de mağduru olduğu sıkıyönetim uygulamalarına değinerek "Bizleri birer ikişer, o gördüğünüz binanın içindeki hücrelere kapadılar. Maddi-manevi baskılarla, işkencelerle, kimimiz iki-üç ay kaldık orada." (Toprak, 1991: 72) der ve romandaki hâkim görüş bağlamında sıkıyönetimin, sistematik bir şekilde ilerici olarak nitelenen solcu-devrimci görüşlü gençlere odaklandığını ifade eder. Sıkıyönetim süresinin sürekli uzatılması ve bu dönemde polis ile Sıkıyönetim Komutanlığının görev ve sorumluluklarındaki sınırların belirsizliği de esere yansımaktadır. Bu bağlamda Sıkıyönetim Komutanlığına sürgüne yollanan isimlerden biri olan Osman Fuat, arkadaşı ile konuşurken "Mahpus olsam süresi bellidir. Çıkacağım günü bilirim. Sürgünlükte hiçbir şey belli değil. İstanbul'da Sıkıyönetim ne zaman sona ererse, bizim çilemiz o zaman bitecek herhalde" (Toprak, 1991: 182) ifadeleriyle sıkıyönetimin oluşturduğu sıkıntıyı ve bilinmezlik hissiyatını belirtmektedir. Romanda sıkıyönetim uygulamalarındaki yetki belirsizliğine de değinilir. Sıkıyönetim Mahkemelerince gözaltına alınan birinin akibetini öğrenmenin neredeyse imkânsız olduğu, Sabahattin'in eşi Ayşe'nin polisle diyaloguna yansır. Ayşe eşinden kırk gündür haber alamadığı uzun bir dönemde, kendisinin kocasından haberi olup olmadığını yoklamak için kapısına gelen polise "Sıkıyönetim sizden habersiz tutuklanmış olmasın? Askeri Cezaevine sormak istiyorum ben." (Toprak, 1991: 14), "Sizden habersiz Sıkıyönetim'e teslim olsa, Askeri Cezaevi'ne konulsa, nasıl haberim olacak benim?" (Toprak, 1991: 14) sorularını sorarak dönemdeki uygulamanın oluşturduğu kafa karışıklığını yansıtır ve tutuklu yakınları için bilgi edinme zorluğuna değinir.

Sıkıyönetim döneminde 1940'ta yürürlüğe giren Örfi İdare Kanunu ile basın yayın faaliyetlerini de kontrol etme, hatta kapatma yetkisi de Sıkıyönetim Komutanlığına bağlanmıştır. Dönemde *Ulus* gazetesi dışındaki gazeteler, İstanbul'dan yayımlandığı için basın yayın hayatının büyük bir bölümü sıkıyönetimden payını almıştır (Mat, 2008: 154). Böylelikle iktidarı rahatsız eden her türlü yayın faaliyetine de müdahale edebilme yetkisi yasal bir zemine bağlanmıştır. Bu kontrol mekanizması, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki dış tesirlerle de birleşmiş ve dönemde çıkarılan gazeteler, farklı siyasi görüşler etrafında kümelenmiştir. Gevgilili'nin belirttiğine göre *Tan*, *Vatan*, *Akşam*, *Tanın* Alman karşıtı bir cepheyken *Tasvir-i Efkâr* gibi gazeteler Alman politikalarını destekleyen yayınlar yapmışlardır (Gevgilili, 1994: 218). *Tuz ve Ekmek*'e de yansıyan basın yayın alanındaki bu gelişmeler, Sait Hüsnü tarafından sevgilisi Leylâ'ya kendisinin ve arkadaşlarının neden polis tarafından gözaltına alınıp durduğunu açıklarken dile getirilir: "Şiirler yazıyorum. Ama alışılmış biçimde değil bunlar. Toplumsal bir görüş açısından geliyor bizim yazdığımız şiirler. Beş on arkadaş ortaklaşa dergi çıkarıyorduk. Dergimize çeşitli baskılar yaptılar. Yıldıramayınca yasa dışı kararlarla kapattılar dergimizi. Biliyorsunuz, İstanbul'da Sıkıyönetim var. Onun demir eli hepimizin üstünde dolaşüyor." (Toprak, 1991: 72). Böylece romanda işlenen kaçış ve sıkıntılarının sebebi sıkıyönetime bağlanırken bir yandan da sol görüşlü gençlerin basın yayın faaliyetleri yaşanan sıkıyönetim baskısının gerekçesi olarak yorumlanır.

Tuz ve Ekmek'te sıkıyönetim döneminde iktidarın basın yayın hayatını kontrol etme isteğinin nerelere vardığı, İnönü döneminin önemli hadiselerinden biri olan *Tan* gazetesi baskını üzerinden de verilir. 7 Haziran 1945'te Fuat Köprülü, Celâl Bayar, Adnan Menderes ve Refik Koraltan dörtlü bir bildiri yazarak CHP'den ayrıldıktan sonra sol görüşlü gazeteler *Yurt*, *Yeni Dünya*, *Adımlar* ve *Tan* bu muhalif kesime destek çıkmıştır. Muhalif gazetelerdeki çekişmeler, 4 Aralık 1945'te İstanbul'da olaylı bir gösteri ile sonuçlanmıştır. Beyazıt Meydanı'nda toplanan kalabalık Çağaloğlu'na doğru yürümüştür. ABC Kitabevi, *La Turquie*, *Görüşler* dergisi, *Yeni Dünya* gazetesi, Berrak Kitabevi'ne saldırılmış ve en önemlisi *Tan* gazetesi yağmalanmıştır (Gevgilili, 1994: 280). Baskın gecesi *Tuz ve*

Ekmek'te Ali Turgut'un günlüğünden satırlarla okuyucuya aktarılır: "Üniversitede sağcı öğrenciler, verilen işaret üzerine, günlerdir gizlice yaptıkları hazırlığı açığa vurmuşlar, Beyazıt'ta toplanıp (komünizmi tel'in) yürüyüşüne geçmişlerdi. CHP'nin verdiği işaret belliydi, hedef gösterilmişti. Tan basımevi, paramparça edilecekti." (Toprak, 1991: 110). Her ne kadar devlet yetkilileri tarafından bu baskının iktidar eliyle yapıldığı reddedilse de romanda bu olay, iktidar erkinin toplumsal ilerlemenin önüne geçme ve "ezen/ezilen" düzeni üzerine kurulu devlet mekanizmasını sürdürme isteğini gözler önüne seren bir örnek olarak değerlendirilir. Romanda bu baskın gecesinden yola çıkılarak dönemin politik yorumuna da yer verilir. Sıkıyönetim döneminin basın üzerindeki etkisi ve baskın gecesinin sol kesim tarafından nasıl algılandığı da Ali Turgut'un günlüğüne yansır: "Gazeteler, o yıllarda CHP'li yönetimin kadife eldiven içinde demir yumruk sakladığını bilirlerdi. Yayın organları, ölçüyü kaçırmazdı pek. Basın birbiri ile kavgaya düşerse, o zaman ipin ucu kaçırdı biraz. Bunlar ise çok kez kişisel saldırı niteliğinde olurdu." (Toprak, 1991: 109). İnönü iktidarının savaşan taraflar arasındaki dengeyi kurma amacı ile her iki tarafı da idare ederek savaştan uzak kalma mücadelesi sonucunda doğan basına müdahaleye dikkat çeken bu ifadelerden sonra aslında müdahalelerin genellikle Nazi taraftarlarınca kontrol edildiği: "Aslında gazeteler ikiye ayrılmıştı. Mihver, Nazi Faşist birliğini gösteren Alman-İtalyan-Japon güçlerini bir araya getiriyordu. Öbür yanda ise Anglo-Sakson tarafına kâğıt üzerinde bağlı idi. Basının büyük çoğunluğu ve o dönemin iki dışişleri bakanı, Nazilerle içli dışlı dostluk kurmuşlardı." (Toprak, 1991: 109) denilerek açıklanır. Ayrıca baskının şiddetinin "benzerlerine Nâzi Almanyasında rastlanan bu biçim vahşili[k]" (Toprak, 1991: 111) satırlarıyla yorumlanması da bu olayın Almanya ve Sovyetler Birliği çatışması bağlamında algılandığını göstermektedir. Böylelikle *Tuz ve Ekmek*'te sıkıyönetim ve bu dönemdeki basınla ilgili müdahalelerin, iktidarın mevcut devlet mekanizmasını devam ettirme isteğinin farklı göstergeleri olarak yorumlandığı görülmektedir.

Tuz ve Ekmek'te iktidar olarak devleti elinde tutan yönetici sınıf, polis, hapishane vb. her türlü baskı aygıtını kendi çıkarları için kullanmaktadır. Anthony Giddens'ın "iktidar" ve "tahakküm" kavramlarını ele alırken ifade ettiği gibi romanda da sıkıyönetimle baskısını arttıran "İktidar, güç kullanarak cezalandırma şeklinde uygulandığında, en tehlikeli ve çoğunlukla en korkutucu hâlini al[maktadır]" (Giddens, 2005: 18). Türk romanında jandarma algısı üzerine değerlendirmelerde bulunan Bahtiyar Aslan, Toplumcu Gerçekçi romanlardaki algının ideolojik boyutlarının bulunduğunu belirtirken bu dönemde yapılan bazı uygulamaların da bu algıyı beslediğine değinerek silahlı güç olarak kırsal kesimde görev yapan jandarmalar hakkındaki bu yorumların şehirlerde polisler için geçerli olduğunu belirtir (Aslan, 2009: 43). 1940'lı yıllarda Türkiye'de sıkıyönetim tedbirleri, İkinci Dünya Savaşı tehdidinde karşı alınmış olsa da yukarıda da belirtildiği gibi eser dâhilinde sıkıyönetim devlet mekanizmasının, halkı ve özellikle solcu-devrimci gençleri baskı altına almak için başvurduğu bir uygulama olarak algılanmaktadır. Romandaki polis algısı bu manada değerlendirilmeye müsait olarak olumsuz bakış açısından nasibini almaktadır. Eserde polis gücünün, bir yıldırma ve baskı aracı olarak algılandığı Sabahattin'in maruz kaldığı polis baskısına dair görüşlerinde açığa çıkmaktadır: "Yasaların dışına çıkmadığı halde, polis kim bilir kaç yıldır izliyordu kendisini. Onların yasalarına ve anlayışlarına göre en azından 'kuşkulu kişi' idi demek" (Toprak, 1991: 47). Bu düşüncelerle polisin takipleri kanunların dışına çıkmayan insanlara yönelmiş bir yaptırım olarak yorumlanmakta, polis gücü, devleti solcu-devrimci ideallere göre dönüştürmek isteyen gençleri yıldırma için işlev gören bir baskı aygıtı olmaktadır.

Eserin ilk sayfalarından itibaren polislerin acımasızlığı ve roman kahramanlarına karşı uyguladıkları acımasız tutum, özellikle polis şefi Ahmet Hulusi'nin üzerinden verilmektedir. Solcu-devrimci gençleri bir av gibi görerek yakalamaya çalışan bir sistem adamı olduğu sık sık vurgulanan Ahmet Hulusi için "Fazla ışık olsa da, Ahmet Hulusi'nin gözbebeklerine dikkatle bakılsa, şöyle bir toplu iğne başı kadar bile insancılık kıvılcımı bulunmazdı" (Toprak, 1991: 152) denilmektedir. Farklı polislerle ilgili benzer olumsuzlayıcı yaklaşım eserde tekrar eder. Bir memurun tutumu "Gene o çiçek bozuğu, aksi suratlı memur. Kurşuna dizecekmiş gibi kaldırıp götürüyordu insanı. Karar verme yetkisi onda olsaydı, belki eli hiç titremeden yapardı bu işi" (Toprak, 1991: 83) ifadeleri ile aktarılırken başka bir polis memurunun tutumu ise "düşmana esir düşmüştü sanki. Bu saatte nereye götürülürdü insan? Gündüzler bitmiş miydi? Kapının önünde durdular. Tabancayı yerine yerleştirdi düşman suratlı adam"

(Toprak, 1991: 66) cümleleri ile verilerek polislerin sert tutumlarının tutuklanan gençlere hissettirdikleri üzerinde durulur.

Tuz ve Ekmek'te solcu-devrimci gençler, polislerin düşmanca tutumlarının sebebini de konuşurlar. Sabahattin'in, Nihat'la konuşurken sarf ettiği "Gerçekten, yurtseverlere düşman yapmaya çalışıyorlar herkesi. Kendi görüşlerine göre, bir vatan haini tipi çiziyorlar. Ellerindeki basın, güvenlik kuvvetleri, hatta kendi çıkarlarının çizgisinde yürüyen yarı aydınları, hep bize düşman yetiştiriyorlar." (Toprak, 1991: 21) ifadeleri, polis baskısını oluşturan gücün; devlet mekanizması, ideolojik aygıtlar ve baskı aygıtları sayesinde insanları yönlendirdiği görüşünü yansıtarak Marksist felsefeye uygun bir çıkarım yapılmaktadır. Eserde basın ve yarı aydınlarla birlikte polis, iktidarın elinde bir baskı aygıtı olarak devrimci gençlere karşı oluşturulan bozuk düzeni devam ettirmek için kullanılan bir araç olarak değerlendirilir. Eserde bu genel yorumun yanında olumsuz polis algısını yansıtan kişi olan Ahmet Hulusi'nin üzerinden de polislerin davranışlarının altında yatan nedenlere değinilir. Polis şefi ile ilgili "Niçin böyledir? (...) Oysa, onun beyni, otuz-otuz beş yıldır hep böyle kirli ellerle yıkanmış. Şimdi başka türlü düşünemiyor artık." (Toprak, 1991: 152) denilerek Ahmet Hulusi'nin yıllarca mevcut devlet mekanizmasının tesiri altında kalmasından dolayı bu kadar acımasız bir tutum içinde olduğu görüşü dile getirilir. Osman Fuat'ın sürgüne gittiği A... ilindeki komiser de Ahmet Hulusi gibi acımasız bir kişi olarak anlatılır. Osman Fuat bu komiserle ilgili "Bu adam hiç müzik dinlemiş miydi?" (Toprak, 1991: 144), "Hiç insanlı düşüncelerle titremiş miydi?" (Toprak, 1991: 144) diye içinden geçirir. Kendi sorduğu soruya kendisi cevap vererek "Nerden titreyecek? Rousseau'yu, Diderot'yu okudu mu acaba? Haydi onları bırakalım Hugo'nun Sefiller'inden otuz sayfa okusaydı hiç olmazsa" (Toprak, 1991: 144) düşüncesiyle komiserin acımasız tavırlarının sebebini anlamlandırmaya çalışır. Sait Hüsnü "Aydınlara, devrimci insanlara karşı düşmanlık duygusu yayıyorlar. Özellikle yöneticiler, polislerin eğitimsiz kalmalarından da yararlanarak, onları bazı yanlış hareketlere itmektedirler." (Toprak, 1991: 58) diyerek romanda mevcut sistem tarafından şekillendirilen polislerin, solcu-devrimci gençlere karşı gösterdikleri düşmanca tutumun tesadüfi olmadığına, sistemli bir şekilde planlandığına değinir.

Roman boyunca tutuklamalarda polislerin keyfi davranışları göze çarpmaktadır. Nihat'la konuşurken Sabahattin, takip ve tutuklamalardaki keyfiyeti "polisin gözüne batan kişiler olmaktan başka ne kabahatimiz var bizim? Bu bir kabahat ise tabii. Ben durmadan polisten kaçıyorum ama, suçumu bilmiyorum hâlâ. Hangi gizli kapının arkasında gördüler beni, bilmiyorum. İnsan inançlarından ya da devrimciliğinden ötürü, nasıl bir çukura itiliyor görüyorsun." (Toprak, 1991: 20) diyerek belirtir. Böylelikle polislerin ellerinde hiçbir delil yokken sadece tesadüfi olaylardan dolayı solcu-devrimci gençleri takip ettiğini, tutukladığını belirtir. Sait Hüsnü ve Ali Turgut da neden gözaltına alındıklarını konuşurken Sait Hüsnü, bu haksız gözaltılar için iki sebep sayar: "Birincisi gözdağı vermek için. İkincisi de boş atıp dolu tutturmak istiyorlar." (Toprak, 1991: 58) der. Bu baskı içinde polis asılsız iddialarla gençleri suçlamakta, hatta işkence etmektedir. *Tuz ve Ekmek*'te üzerinde sıklıkla durulan suçlamalardan biri "Devrimciler Derneği" (Toprak, 1991: 67) ile ilgilidir. Roman boyunca her sorguda tekrar tekrar sorulan Devrimciler Derneği ile ilgili sorulara karşı bütün gençler bilmediklerini ifade etse de polis şefi Ahmet Hulusi ve diğer polisler aynı soruyu sormaya devam eder. Sabahattin'e yöneltilen diğer bir suçlama da Asmalımescit'te bir pavyonda Beyaz Rus bir kadınla olan konuşmasıdır. Bir polis memurunun izleme sırasında yanlış anlamasından kaynaklanan bu iddia, itirafçı olan bir üniversite öğrencisi tarafından da tekrarlanır. Halbuki Sabahattin, bir pavyona değil, Asmalımescit'te bulunan Fransız Kitabevi'ne gitmiştir (Toprak, 1991: 68). Bu gibi asılsız suçlama ve iddialar, romanda polislerin ne kadar haksız bir baskı yaptıklarını vurgulamak için birer örnek olarak yer bulmaktadır. Böylelikle romanda tamamen iktidarın lehine görev yapan polislerin yanlış uygulamalarının altı çizilmeye çalışılmaktadır.

Polis baskısı romanda sadece suçlu ve şüphelilere yönelmez, onların aile ve arkadaşlarına da farklı düzeylerde baskılar yapılır. Polislerin sıkı takibe aldığı Sabahattin'in eşi Ayşe, polis tarafından sürekli olarak takip edilir. Sabahattin gibi öğretmen olan Ayşe, kendisine kocasının yerini soran polis memuruna "Benim her hareketimden haberiniz var sizin. Hangi saatte nereye gidiyorum, kimlerle konuşuyorum biliyorsunuz. Okulla ev arasında olduğumu görüyorsunuz." (Toprak, 1991: 14-15) demekte böylelikle polisin kesintisiz takibini dile getirmektedir.

Romanın ilerleyen bölümlerinde Ahmet Hulusi tarafından çağırılan ve o sırada hamile olan Ayşe, polis şefinin odasına girdiğinde odadaki sandalyeye müsaadesiz oturunca polis şefi Ahmet Hulusi sinirlenir ve “Suçlulara otur denilmeden oturmazlar. Siz de kocanız gibi âsisiniz demek” (Toprak, 1991: 211) ifadeleriyle Ayşe’ye kızar. Bu bağlamda romandaki polis şefinin, henüz yargılanmadan suçlu olarak kabul ettiği Sabahattin’e baskı uygulamakla kalmadığı, hiçbir suçu bulunmayan bir hamile kadına bile merhamet göstermediği görülür. Ahmet Hulusi, Sait Hüsnü’nün evlenmeyi düşündüğü sevgilisi Leylâ’yı da polis merkezine çağırır ve ona “Son zamanlarda, sizin hayatınıza tehlike getirebilecek bir gençle arkadaşlık ediyorsunuz. Sizin durumunuzu inceledim. İyi bir aile kızı olduğunuzu öğrendim. Bundan ötürü sizi uyarmak istiyorum.” (Toprak, 1991: 104) diyerek Sait Hüsnü ile evlilik yolunda ilerleyen ilişkisini kesmesi için uyarı ile tehdit arasında bir telkinde bulunur. Polislin yetkilerini aşan bu tutumlar, romandaki polis baskısının yansımaları olur.

Hapishanedekilere karşı uygulanan fiili şiddet de *Tuz ve Ekmek*’te önemli bir yer tutar. Foucault’nun hapishane ile ilgili “beden aynı zamanda siyasal bir alanın içine de doğrudan dalmış durumdadır. İktidar ise onu terbiye etmek ve damgalamak için kullanır.” (Foucault, 1992: 30) önermesine uygun olarak romanda, iktidar sahiplerinin, hapishane aracılığıyla solcu-devrimci gençleri damgalama ve terbiye etme amacı güttükleri görüşü hâkimdir. Hapishanelerin ortamı, tutukluları itiraf etmeye sevk etmesi amacıyla oldukça zorlayıcı şartlara sahiptir. Romanda hücreler hâlindeki hapishanelerin loş, gece mi gündüz mü belli olmayan hatta sadece 15 mumluk ampulle aydınlatılan yerler olduğu belirtilir. Hücrelerde 20-30 cm genişliğinde tel kafesli pencereler ve pencerelerin önünde sedir gibi ot minderler bulunmaktadır (Toprak, 1991: 55). Ayrıca döne döne inilen merdivenlerle girilen koridorlar ve hücrelerdeki rutubet kokusu (Toprak, 1991: 42) belirtilerek hapishanelerin zorlayıcı şartları romana taşınmaktadır. Sait Hüsnü’nün bu hapishane hücrelerini tarif ederken “yeraltındaki hücreler, bir ölü odasının yalnızlığını taşırdı hep. Zemin katı ise, yaşama çizgisine götürüyordu insanı” (Toprak, 1991: 172) diye düşünmesi mekân olarak hapishanenin verdiği hissiyatı romana taşır. Böylelikle Türk edebiyatında genellikle toplumcu Marksist yazarlar tarafından eserlerine taşınan hapishanenin (Akpınar, 2010: 23), *Tuz ve Ekmek*’te de ele alındığı görülmektedir.

Hapishanelerin kötü durumunun yanı sıra işkence de romandaki sorgulamaların olmazsa olmazı gibidir. Romanda dayak, dar ve alçak bir hücrede sabaha kadar bekletilmek, falaka gibi işkenceler, polislerin istediği ifadeyi almak için başvurduğu bir yöntem olmaktadır. Sabahattin’e sorguda tekrar tekrar “Şimdi bana anlat bakalım. Bu (Devrimciler Derneği) nedir, ne gibi etkinlikleri vardır?” (Toprak, 1991: 84) diye sorulur. Sabahattin tutuklandıktan sonra bu derneği polisten öğrendiğini ifade edince polis, arkadaşların “Senin de bu gizli örgüte dahil olduğunu söylediler. Sen kabul etmiyorsun. Onlar beraberiz, aramızda o da var diyorlar” (Toprak, 1991: 84) diyerek bir itiraf almaya çalışır. Polislerin istedikleri itirafı alamayınca da “Yani sonuna kadar inkâr edeceksin. Sen zararlı çıkarsın. Benden söylemesi. Şimdi seni bir yere kapatacaklar. Ellerin arkadan kelepçeli olacak. Yiyecek verilmeyecek. Sorularımıza olumlu yanıtlar vereceğin zaman oradan çıkacaksın.” (Toprak, 1991: 85) diyerek fiziksel ve psikolojik şiddete başvurdukları dile getirilir. Bu tehdidin sonucunda Sabahattin, dar ve ayakta durmanın imkânsız olduğu bir hücreye kapatılır. Sabaha kadar süren bu işkencenin sonunda Sabahattin, o kadar kötü görünür ki polisler onun bayılmak üzere olduğunu zanneder ama sorgu sabah tekrar devam eder (Toprak, 1991: 85). Sabahattin’in dışında yine Devrimciler Derneği ile ilgili sorgulanan isimlerden biri olan Ali Turgut da gözaltı sırasında dayaktan nasibini alanlardan biridir. Kayışla ayakları bağlanan Ali Turgut, yarım saat boyunca dövülür. Baskı o kadar artar ki gözaltında bulunan şüphelilerden bazıları intihar bile ederler. Eserde “Dördüncü kattaki hücrelerden birinde bir şişe kırıldı ansızın. 18 numaradan, bir dakika sonra feryat ve inilti geldi. Nöbetçi memurlar, uykularından silkindiler. İnilti sesleri devam ediyordu. (...) 18 numarayı açınca kan içindeki genci yere serili buldular.” (Toprak, 1991: 179) satırları devamında “sonradan anlaşıldı ki, 18 numaradaki tutuklu, su şişesini kırıp kesmiş bileklerini” (Toprak, 1991: 179) bilgisiyle verilen gencin intiharı, hapishane psikolojisinin ve baskı aygıtı olarak işlevinin romanda en dikkat çekici örneklerinden biri olur. Romanın sonunda polislin uyguladığı baskılara daha fazla dayanamayan Sabahattin, polislere karşı gelir. Hatta bir polise yumruk atmaya çalışır. Onun bu başkaldırısı sonucunda polisler ona şiddet uygulayarak ölümüne sebebiyet verir (Toprak, 1991: 283-284). Bu

bağlamda *Tuz ve Ekmek*'te polisler sadece iktidardan aldıkları yetkiyle kendilerinin suçlu kabul ettikleri insanlardan istedikleri cevapları almak için uğraşan baskı gücü konumundadır. Bu muameleye uğrayan şüpheliler de her türlü psikolojik ve fiziksel işkence sonucunda intihar bile edebilecek duruma gelmektedir.

Sonuç

Ömer Faruk Toprak'ın tek romanı olan *Tuz ve Ekmek*'te, solcu-devrimci kahramanların başlarından geçen serüven, dönemin atmosferi ile birleşmektedir. Bu atmosfer içinde *Tuz ve Ekmek* romanı devlet, iktidar, polis ve onlarla ilişkili olarak sıkıyönetim, haksız sorgulamalar, suç ve ceza gibi uygulamaların, kavramların 1940 kuşağı toplumcuları tarafından nasıl algılandığını yansıtmaktadır.

Çalışmada toplumcu yönelişleri ile romanda yer alan solcu-devrimci gençlerin devlet ve polisle olan olumsuz tecrübeleri, kaçışları ve sürgünlerinden yola çıkılarak Toplumcu Gerçekçilik ve onunla ilişkili olarak Marksist kuramdaki devlet ve polisle ilgili bakış açısının *Tuz ve Ekmek*'teki yansımaları incelenmiştir. Bu doğrultuda romanda öncelikle kapitalist sömürünün sürdürücüsü olarak konumlandırılan devlet sistemini olumsuz bir bakış açısıyla ele alan Marksist algının romanda da izleri tespit edilmiştir. İsimleri geçen kahramanların, siyasi- edebî dergi çıkarmak ya da sol fikirler taşımak dışında bir suçları olmamasına rağmen polis baskısı ve sürgün, gözaltı gibi uygulamalara maruz kaldıkları görülmektedir. Bunun sonucunda da bu gençlerin, mevcut durumu ile devlete, onu kontrol eden iktidara karşı besledikleri olumsuz bakış açısı romanda dikkat çekmektedir. Bu yönüyle Toplumcu Gerçekçi romanlarda genellikle ağalara ve feodal liderlere yönelen karşıtlığın ötesine geçen *Tuz ve Ekmek*, doğrudan devlet mekanizmasına yönelmekten çekinmemektedir. Şehirde polis, hapishane ve sıkıyönetimle uygulanan bu baskı yanında köylülerin ve kadınların yaşadığı sıkıntılar da romanda ezen/ezilen ilişkisini destekleyerek bütün sisteme yayılan bir çürümeye işaret eder. Aynı doğrultuda sıkıyönetimle devlet tarafından kontrol altında tutulan basın durumuna da dikkat çekilmektedir. Özellikle sıkıyönetim döneminde basın hayatı ile ilgili en bilindik olaylardan biri olan *Tan* gazetesi baskını da romanda ele alınmakta, bu olaydan hareketle dönemin politik yorumuna yer verilmektedir.

Genel olarak Marksist düşüncede baskı aygıtlarından biri kabul edilmesi sebebiyle halkın değil, iktidarın savunucusu kabul edilen polisler karşı tutum, *Tuz ve Ekmek*'te geniş bir yer tutmaktadır. Olumsuz algı, romanın tamamı boyunca devam etmekte polis, "kötü" ve "iftiracı" olarak görülmektedir. *Tuz ve Ekmek*'te polis baskısı özellikle gözaltı ve hapishane etrafında görülmektedir. Romandaki hapishanelerde ve sorgulamalarda hem fiziki hem de psikolojik şiddete başvurmayan polisler ve hapishanelerdeki kötü fiziki şartlar da işkencelerin bir parçası hâline gelmektedir.

Kaynaklar

- Akpınar, S. (2010). "Kerim Korcan'ın Hikâye ve Romanlarında Hapishane", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 17(2), 21-36.
- Algül, A. (2020). "Eleştirel Gerçekçilikten Devrimci Romantizme Doğru Toplumcu Gerçekçilik Üzerine Bir Çalışma", *Frankofoni* 2(S.37), 171-179.
- Althusser, L. (2006). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (Çev.: Alp Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Aslan, B. (2009). "Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Jandarma Olgusuna Genel Bakış" *Turkologia*, 3, 34-43.
- Bayoğlu, E. (2012). Platon ve Aristoteles'in Devlet Anlayışlarının Karşılaştırılması, [Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi]. Erzurum.
- Aristoteles, (1993). *Politika* (Çev.: Metin Tuncay). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Derbil, S. (1944). "Polis Kavramı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(S.4), 473-485.
- Durkheim, E. (2006). *Sosyoloji Dersleri* (Çev.: Ali Berktaş). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eagleton, T. (2002). *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi* (Çev.: Utku Özmakas). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Engels, F. (2004). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. İstanbul: Eriş Yayınları.
- Erken, B. (2020). "Hegel'de Sivil Toplum ve Devlet Üzerine Teorik Bir İnceleme", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(4), 2020, 33-53.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu* (Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar* (Çev.: Işık Ergüden- Osman Akinhay). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Gevgilili, A. (1994). "Türkiye Basını". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Murat Belge (Ed). Cilt 1, İletişim Yayınları: İstanbul, 202-228.
- Giddens, A. (2005). *Ulus Devlet ve Şiddet* (Çev.: Cumhur Atay). İstanbul: Devrin Yayıncılık.
- Hegel, G.W.F. (1991). *Hukuk Felsefesinin Prensipleri* (Çev.: Cenap Karakaya). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Kacıroğlu, M. (2011). *Türk Öykücülüğünde 1940 Kuşağı ve Toplumcu-Gerçekçi Yönelişler*. Sivas: Asitan Yayınları.
- Kahraman, H. B. (2014). *Türk Şiiri Modernizm Şiir*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Koçak, C. (1996). *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lenin, V. I (1999). *Devlet ve Devrim* (Çev.: Saliha N. Kaya-İsmail Yarkın). İstanbul: İnter Yayınları.
- Mat, G. (2008). Çok Partili Dönemde Sıkıyönetim, [Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi]. İzmir.
- Moran, B. (2013). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (2007). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* 3. İstanbul: İletişim Yayınları
- Oskay, H. B. (2022). *Devlet Başa Muharrir Leşe*. İstanbul: Mavi Gök Yayınları.
- Platon (2016). *Devlet* (Çev.: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayıncılık.
- Pospelov, G. (2005). *Edebiyat Bilimi* (Çev.: Yılmaz Onay). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Sakallı, F. (2012). *Ömer Faruk Toprak (Hayatı- Sanatı- Eserleri)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Subaşı, E. (2018). "Kapitalizm Kavşağında: Kent, Polis ve Güvenlik", *İdealkent*, 23(9), 113-133.
- Subaşı, E. (2019). "Relinking The Social And The Political: Hegel, Marx And The Police As Socialisation of the State Power". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 22(S1), 254-277.
- Toprak, Ö. F. (1991). *Tuz ve Ekmek*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Tunçay, M. (1994). "Türkiye Cumhuriyeti'nde Sosyalizm (1960'a kadar)", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 7, İstanbul: İletişim Yayınları. 1950-1954.
- Weber, M. (2014). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı* (Çev.: Özer Ozankaya). İstanbul: Cem Yayınevi.
- <https://sozluk.gov.tr/> (01.03.2023)

Yazar Katkıları: Tek Yazar Fikir- Tasarım- Tek Yazar; Denetleme-; Kaynaklar-; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi; Analiz ve/ veya Yorum-; Literatür Taraması ; Yazıyı Yazan; Eleştirel İnceleme

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Kurul Belgesi: -

Author Contributions: Sole Author Concept -; Design-; Supervision-Resources; Data Collection and/or Processing; Analysis and/or Interpretation; Literature Search-; Writing Manuscript-; Critical Review

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Ethical Committee Approval: -